

Юрчик Г. М., к.е.н., доцент,
Єгер Д. О., здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
(Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне)

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ: ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ В УКРАЇНІ

Досліджено макроекономічні тенденції та структурні особливості формування державного боргу в Україні. Виявлено основні проблеми у сфері боргової політики України. Виявлено соціальні наслідки державного боргу в Україні. Визначено стратегічні пріоритети удосконалення національної боргової політики у контексті забезпечення позитивних соціальних змін.

Ключові слова: державний борг; боргова політика держави; прямий державний борг; гарантований державою борг; соціальні наслідки державного боргу.

Вступ. Державний борг (ДБ) виступає важливою складовою ринкової економіки. Сьогодні важко знайти державу, яка була б спроможна обходитися без запозичень. Використання державою позик зумовлено нестачею власних фінансових ресурсів, необхідних для фінансування державного бюджету та інвестиційних проєктів. За умови ефективного використання залучені кошти можуть стати позитивним чинником економічного зростання, але в іншому випадку збільшення заборгованості призводить до фінансової кризи, порушення макроекономічної стабільності. Україна належить до групи держав, обсяг заборгованості яких суттєво зростає. Це актуалізує проблему дослідження ДБ в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Питання ДБ в Україні досліджували та продовжують досліджувати провідні українські фінансисти, зокрема Л. Лисяк [8], С. Короленко [6], Т. Сальникова [12], Ю. Гріненко [2], Т. Королюк [7], О. Шелест [15], В. Задорожний [4], В. Каменська [5] та інші. Вчені досліджують теоретичні та практичні аспекти ДБ України, методи його управління, займаються питанням боргової політики, а також розглядають джерела погашення та обслуговування ДБ. Проте, на сьогоднішній день недостатньо опрацьованою в наукових колах є проблематика соціальних наслідків ДБ в Україні.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження основних тенденцій і специфічних особливостей ДБ в Україні, а

також виявлення його соціальних наслідків.

Наукові результати. Джерелом даних про державну заборгованість є офіційні публікації та звітні дані Міністерства фінансів України. Як свідчать відповідні дані (табл. 1) протягом 2006–2018 рр. ДБ в Україні невпинно зростає. Так, прямий державний борг у 2010 р. складав 323,4 млрд грн, в той час як у 2018 р. 1860,5 млрд грн. Попри невпинне зростання прямого державного боргу, все ж позитивним є те, що з 2016 р. темпи його нарощення суттєво знизились. Аналіз гарантованого державою боргу демонструє дещо іншу динаміку. Попри його постійне зростання, все є його нарощення в останні роки відбувається переважно в частині його зовнішньої складової, тоді як внутрішня з 2015 р. суттєво зменшилась. Показово, що з 2019 р. намітилась тенденція до зменшення ДБ як в частині прямого, так і гарантованого боргу. Так, станом на 31.12.2019 р. прямий ДБ зменшився на 5,3% у порівнянні з відповідним періодом попереднього року, а гарантований ДБ – на 23,1% аналогічно. Загалом, у 2019 р. сукупний ДБ склав 1998,3 млрд грн.

Дещо іншу тенденцію демонструє ДБ виражений в доларовому еквіваленті (рис. 1).

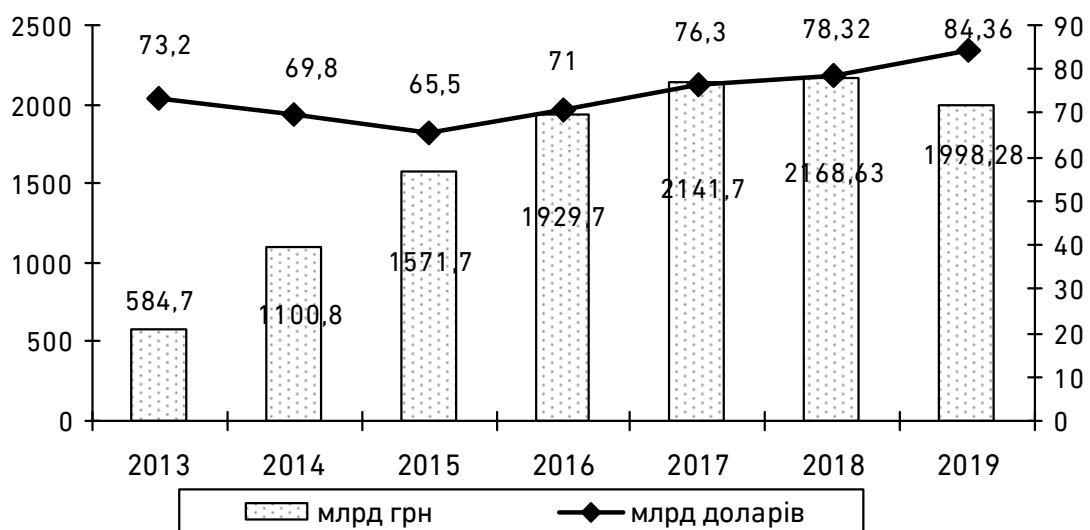

Рис. 1. Динаміка державної заборгованості, 2013–2019 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [1]

Зокрема, якщо в національній валюті ДБ до 2018 р. постійно зростає, то у доларовому еквіваленті він суттєво знижувався до 2015 р. (обумовлено девальвацією гривні відносно долара) та з 2016 рр. демонструє зростання.

З огляду на знецінення національної грошової одиниці та нестабільність її курсу, є всі підстави вважати, що більш об'єктивно динаміку ДБ відображає саме його вираження в доларовому еквіваленті.

Таблиця 1

Динаміка державного та гарантованого державного боргу в Україні

Роки	Прямий державний борг						Гарантований державою борг						Всього					
	Внутрішній			Зовнішній			Всього			Внутрішній			Зовнішній			Всього		
	млрд грн	% до поп. року	млрд грн	% до поп. року	млрд грн	% до поп. року	млрд грн	% до поп. року	млрд грн	% до поп. року	млрд грн	% до поп. року	млрд грн	% до поп. року	млрд грн	% до поп. року	млрд грн	% до поп. року
2006	16,6	-	49,5	-	66,1	-	1	-	14,4	-	15,4	-	80,5	-	80,5	-	-	-
2007	17,8	107,2	53,4	107,9	71,2	107,7	1,1	110,0	16,4	113,9	17,5	113,6	88,7	110,2	88,7	110,2	110,2	
2008	44,6	250,6	86,1	161,2	130,7	183,6	2,0	181,8	56,7	345,7	58,7	335,4	189,4	213,5	189,4	213,5	213,5	
2009	91,1	204,3	135,9	157,8	227,0	173,7	14,0	700,0	75,8	133,7	89,8	153,0	316,8	167,3	316,8	167,3	167,3	
2010	141,6	155,4	181,8	133,8	323,4	142,5	13,8	98,6	94,9	125,2	108,7	121,0	432,2	136,4	432,2	136,4	136,4	
2011	161,4	114,0	195,8	107,7	357,2	110,5	12,3	89,1	103,6	109,2	115,9	106,6	473,1	109,5	473,1	109,5	109,5	
2012	190,3	117,9	208,9	106,7	399,2	111,8	16,2	131,7	100,0	96,5	116,2	100,3	515,5	109,0	515,5	109,0	109,0	
2013	256,9	135,0	223,3	106,9	480,2	120,3	27,1	167,3	77,4	77,4	104,5	89,9	584,7	113,4	584,7	113,4	113,4	
2014	461,0	179,4	486,0	217,6	947,0	197,2	27,8	102,6	125,9	162,7	153,7	147,1	1100,8	188,3	1100,8	188,3	188,3	
2015	508,0	110,2	825,8	169,9	1333,8	140,8	21,4	77,0	216,4	171,9	237,8	154,7	1571,7	142,8	1571,7	142,8	142,8	
2016	670,6	132,0	980,1	118,7	1650,7	123,8	19,0	88,8	259,8	120,1	278,8	117,2	1929,7	122,8	1929,7	122,8	122,8	
2017	753,4	112,3	1080,3	110,2	1833,7	111,1	13,3	70,0	294,7	113,4	308,0	110,5	2141,7	111,0	2141,7	111,0	111,0	
2018	761,09	101,0	1099,41	101,8	1860,5	101,5	10,32	77,6	297,81	101,1	308,13	100,04	2168,63	101,3	2168,63	101,3	101,3	
2019	829,5	109,0	931,87	84,8	1761,37	94,7	9,56	92,6	227,35	76,3	236,91	76,89	1998,28	92,1	1998,28	92,1	92,1	

Джерело: побудовано авторами за даними [1]

Аналіз заборгованості держави у розрізі прямого та гарантованого державою боргу (рис. 2) свідчить про суттєве переважання та зростання до 2018 р. першого з них.

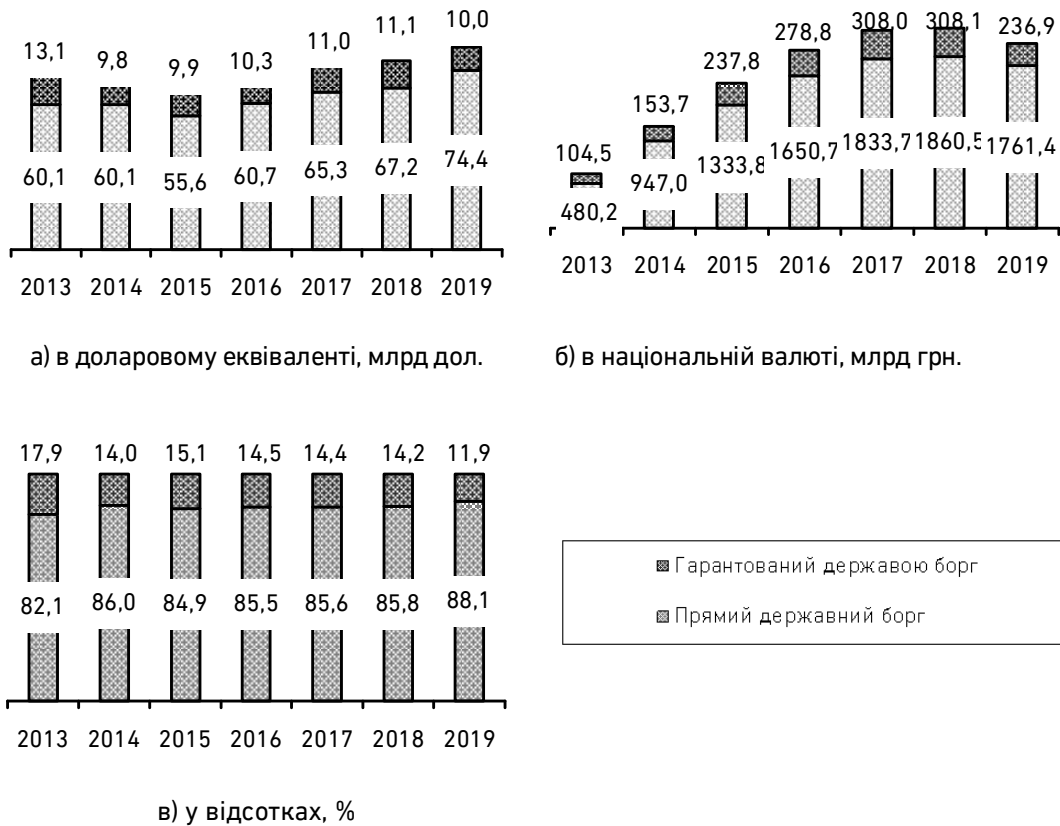

Рис. 2. Динаміка прямого та гарантованого державного боргу, 2013–2019 рр.
Джерело: побудовано авторами за даними [1]

Зокрема, частка прямого ДБ протягом 2013–2019 рр. варіювала в межах від 82,1 до 88%. В той же час, на гарантований державою борг припадає від 14 до 18%.

Дослідження структури державного боргу за джерелами його формування (рис. 3) свідчить, що протягом 2006–2012 рр. частка зовнішнього боргу переважала, проте щорічно зменшувалася.

У 2013 р. вперше протягом досліджуваного періоду частка внутрішнього боргу перевищила зовнішній (53,5% проти 46,5%). Водночас з 2014 р. частка зовнішнього боргу суттєво зростала та сягнула у 2017 р. 64%. Безумовно, означена тенденція є небезпечною, оскільки ставить в залежність державу від зовнішніх кредиторів. Показово, що у 2019 р. намітилась тенденція до зменшення частки зовнішнього боргу в загальній сумі ДБ.

Рис. 3. Структура державного боргу за джерелами його формування, 2006–2019 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [1]

Важливим показником, який характеризує заборгованість держави є ДБ в розрахунку на одну особу. Як свідчать розрахунки (рис. 4), ДБ в розрахунку на одну особу в Україні в гривневому еквіваленті до 2018 р. невинно зростає та сягнув 51,2 тис. грн на особу. Водночас, з 2019 р. спостерігається його незначне зменшення. На відміну від ДБ в гривневому еквіваленті, сума ДБ в доларах у розрахунку на одну особу з 2016 р. суттєво збільшилась та сягнула 2 тис. дол.

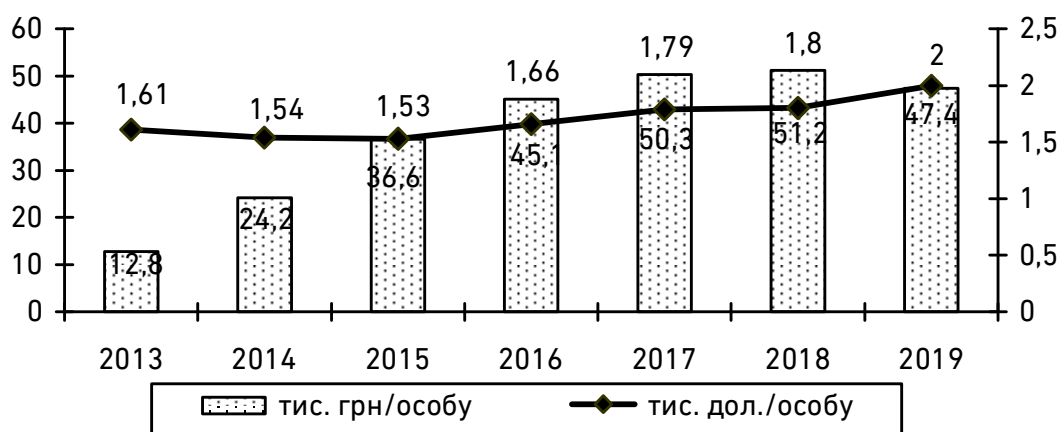

Рис. 4. Динаміка державного боргу в розрахунку на одну особу в Україні, 2013–2019 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [1; 9]

З огляду на переважання зовнішньої заборгованості в структурі ДБ, варто проаналізувати її структуру за джерелами формування (табл. 2).

Таблиця 2

Структура зовнішньої заборгованості України за джерелами її формування

Показник	2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019	
	млрд грн	% до всього	млрд грн	% до всього	млрд грн	% до всього	млрд грн	% до всього	млрд грн	% до всього	млрд грн	% до всього	млрд грн	% до всього
Зовнішній прями державний борг														
Всього	223,3	100	486	100	826,3	100	980,2	100	1080,3	100	1999,41	100	931,87	100
1. Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	61,9	27,7	169,1	34,8	337,4	40,8	371,8	37,9	407,5	37,7	370,74	18,5	292,20	31,4
Європейське співтовариство	0	0,0	26,2	5,4	58	7,0	62,8	6,4	94,1	8,7	104,97	5,3	87,46	9,4
Європейський банк реконструкції та розвитку	4,8	2,1	9,4	1,9	14	1,7	16,1	1,6	18	1,7	15,92	0,8	11,98	1,3
Європейський Інвестиційний Банк	4,3	1,9	7,7	1,6	12,5	1,5	14,5	1,5	19,4	1,8	18,85	0,9	18,59	2,0
Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)	24,5	11,0	68,3	14,1	124,7	15,1	137,5	14,0	137,9	12,8	135,06	6,8	116,13	12,5
Міжнародний Валютний Фонд	28,3	12,7	57,6	11,9	128,2	15,5	140,9	14,4	137,9	12,8	95,55	4,8	57,49	6,2
Фонд чистих технологій	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,1	0,0	0,2	0,0	0,40	0,0	0,54	0,1
2. Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	7,3	3,3	16,4	3,4	32,7	4,0	45,6	4,7	49,3	4,6	47,93	2,4	38,59	4,1
Канада	0	0,0	2,7	0,6	6,9	0,8	8	0,8	8,9	0,8	8,13	0,4	3,62	0,4
Німеччина	0,1	0,0	0,1	0,0	5,4	0,7	6	0,6	7,5	0,7	7,19	0,4	6,43	0,7
Росія	5,6	2,5	9,6	2,0	14,5	1,8	16,5	1,7	17	1,6	16,78	0,8	14,35	1,5
США	0,1	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,13	0,0	0,08	0,0
Японія	1,5	0,7	3,8	0,8	5,6	0,7	15	1,5	15,7	1,5	15,70	0,8	13,36	1,4
3. Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	138,9	62,2	272,5	56,1	415,3	50,3	517,8	52,8	574,5	53,2	622,37	31,1	527,53	56,6
4. Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11,08	0,6	33,34	3,6

продовження табл. 2

5. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	Зовнішній гарантований державою борг													
	15,2	6,8	28,1	5,8	40,8	4,9	44,9	4,6	49,1	4,5	47,29	2,4	40,22	4,3
Всього	77,4	100	125,9	100	216,4	100	259,9	100	294,7	100	297,81	100	227,35	100
1. Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	16,2	20,9	40,1	31,9	140,8	65,1	191	73,5	229,7	77,9	236,99	79,6	190,85	83,9
Європейське співтовариство з атомної енергії	0,3	0,4	0,5	0,4	0,5	0,2	0,3	0,1	1,8	0,6	3,17	1,1	2,64	1,2
Європейський банк реконструкції та розвитку	0,8	1,0	1,4	1,1	3,1	1,4	10,6	4,1	11,4	3,9	5,71	1,9	7,99	3,5
Європейський Інвестиційний Банк	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,4	1,2	0,4	1,55	0,5	1,45	0,6
Міжнародний банк реконструкції та розвитку	1,9	2,5	5,8	4,6	9,4	4,3	12,4	4,8	12,6	4,3	12,66	4,3	10,83	4,8
Міжнародний Валютний Фонд	13,2	17,1	32,5	25,8	127,9	59,1	166,8	64,2	202,7	68,8	213,90	71,8	167,94	73,9
2. Заборгованість за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав	2	2,6	3,8	3,0	4,7	2,2	4	1,5	2,7	0,9	1,35	0,5	0,0	0
3. Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ	31	40,1	51,6	41,0	68,2	31,5	62	23,9	59	20,0	56,33	18,9	33,83	14,9
4. Заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку	27,2	35,1	28,5	22,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0,00	0,0	0,0	0
5. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	1	1,3	1,9	1,5	2,7	1,2	3	1,2	3,3	1,1	3,14	1,1	2,67	1,2

Джерело: побудовано авторами за даними [1]

Як свідчать дослідження, в структурі прямого зовнішнього ДБ переважає заборгованість за цінними паперами на зовнішньому ринку (56,6% у 2019 р.).

Водночас близько від 18,5 до 40,8% прямого зовнішнього ДБ в різні роки припадало на позики, одержані від міжнародних фінансових організацій. Показово, що найбільшими кредиторами України є МБРР, Європейське співтовариство та МВФ. При цьому з 2019 р. сума заборгованості перед ними суттєво зменшилась, що, безумовно, є позитивним. Щодо структури гарантованого державою зовнішнього боргу, то найбільшу частку в ньому складають борги перед МВФ. При цьому відповідна частка протягом 2013–2019 рр. постійно збільшувалась (з 17,1% у 2013 р. до 73,9% у 2019 р.). Узагальнюючим показником державної заборгованості є відношення ДБ до ВВП (у %). Відповідні розрахунки свідчать (рис. 5), що протягом 2013–2016 рр. ДБ у % до ВВП постійно збільшувався і лише у 2017 р. намітилась тенденція до зменшення даного показника. На кінець 2017 р. відношення загального ДБ до ВВП сягнуло близько 72%, а у 2018 р. – 61%. Показово, що найбільше співвідношення ДБ до ВВП мало місце в 2016 р. (81%), а найбільший приріст відповідного співвідношення – у 2014 р. (приріст ДБ у % ВВП порівняно з 2013 р. склав майже 30%). Крім того, занепокоює той факт, що з 2014 р. ДБ по відношенню до ВВП в Україні перевищує критичний рівень, що визначений на рівні 60%.

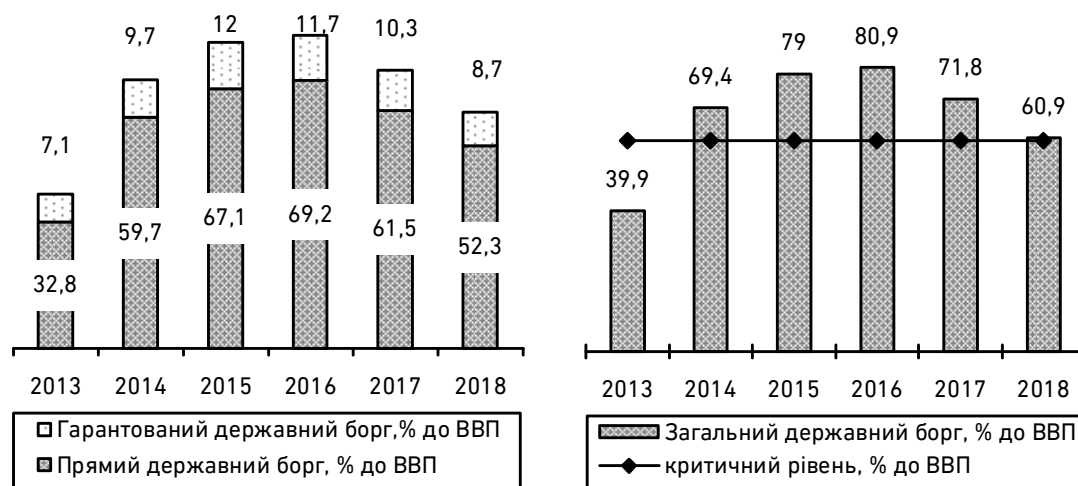

Рис. 5. Динаміка державного боргу в Україні, % до ВВП
Джерело: побудовано авторами за даними [1; 10]

В цілях виявлення соціальних наслідків ДБ в Україні нами було проведено кореляційний аналіз (табл. 3).

Таблиця 3

Кореляційний аналіз зв'язку між державним боргом та основними показниками соціально-економічного розвитку

Фактор	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Коефіцієнт кореляції		
	Соціальні показники (залежні змінні)										R _{y1}	R _{y2}
Рівень безробіття (МОП), %	8,1	7,9	7,5	7,2	9,3	9,1	9,3	9,5	8,8	0,813	0,920	0,804
Рівень зайнятості (МОП), %	58,5	59,2	59,7	60,3	56,6	56,7	56,3	56,1	57,1	-0,841	-0,927	-0,833
Коефіцієнт природного руху населення, ‰	-4,4	-3,5	-3,1	-3,5	-3,9	-4,2	-4,4	-5,1	-6,1	-0,800	-0,482	-0,805
Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	70,44	71,02	71,15	71,37	80,9	80,6	81	80,9	80,9	0,907	0,948	0,898
Частка витрат на продукти харчування та безалкогольні напої в сукупних витратах (в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство), %	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1	49,8	47,9	47,7	-0,534	-0,042	-0,541
Індекс реальної заробітної плати, %	110,2	108,7	114,4	108,2	93,5	79,8	109	119,1	112,5	0,000	-0,425	0,010
Номінальна середньомісячна заробітна плата, грн./місяць	2 250	2 648	3 041	3 282	3 480	4 195	5 183	7 104	8 865	0,903	0,534	0,906
Середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	843,2	914,1	1042,4	1113,7	1176,0	1227,3	1388,1	1603,7	1744,8	0,939	0,644	0,940
Квінтильний коефіцієнт фондів (по загальних доходах), разів	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	3,2	3,0	3,3	3,3	-0,431	-0,665	-0,418
Середній розмір пенсії за віком, грн/місяць	1039,6	1156,0	1252,4	1464,3	1521,6	1573,0	1690,3	1808,9	2556,7	0,844	0,523	0,846
Рівень бідності населення (за відносним критерієм), %	24,1	24,3	25,5	24,5	23,4	22,9	23,5	24,4	24,1	-0,417	-0,740	-0,409
Видатки зведеного державного бюджету млрд грн	240,64	251,39	298,96	325,83	309,12	377,76	480,17	590,41	664,2	0,927	0,577	0,931
% до видатків соціального призначення	63,7	60,3	60,7	64,4	59,1	55,6	57,4	55,9	53,1	-0,890	-0,724	-0,890
% до ВВП	22,3	19,3	21,3	22,2	19,5	19,0	20,1	19,8	18,7	-0,643	-0,598	-0,640
Показники державного боргу (факторні показники)												
Загальна сума ДБ, млрд грн	У ₁	432,2	473,1	515,5	584,7	1100,8	1571,7	1929,7	2141,7	2168,6	-	-
Загальний державний борг, % до ВВП	У ₂	40,0	36,4	36,7	39,9	69,4	79,0	80,9	71,8	60,9	-	-
Державний борг в розрахунку на одну особу наявного населення, тис. грн/особу	У ₃	9,4	10,3	11,3	12,8	24,2	36,6	45,1	50,3	51,2	-	-

- щільний зв'язок

Джерело: розраховано та побудовано авторами за даними [1; 3; 9; 10; 13; 14]

Як свідчать результати дослідження, ДБ призводить до досить відчутних соціальних наслідків, зокрема досить тісний та обернений зв'язок спостерігається між ДБ та рівнем зайнятості населення, коефіцієнтом природного руху населення, часткою видатків соціального призначення у загальних видатках зведеного державного бюджету.

Пояснити логіку виявлених взаємозв'язків досить складно. Однак, в якості можливих аргументів можна навести наступні. Зростання ДБ є індикатором низького рівня економічного розвитку, неможливістю держави здійснювати діяльність на рівні власних фінансових можливостей, що призводить до зниження рівня зайнятості населення. Аналогічно ДБ, як індикатор «бідності» держави, обумовлює негативний вплив на природний рух населення (переважання смертності над народжуваністю). В той же час, ДБ є фактором зменшення частки видатків соціального призначення в загальних видатках зведеного державного бюджету. Адже, отримані запозичення переважно спрямовуються на покриття дефіциту бюджету, що зумовлює збільшення його доходів та покриття видатків, що призводить до зменшення питомої ваги соціальних видатків. Поряд з цим, розрахунки свідчать, що ДБ демонструє тісний та прямий зв'язок з такими показниками як середньомісячна заробітна плата, розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, середній розмір пенсії за віком, видатки бюджету на соціальні цілі, рівень безробіття та середня очікувана тривалість життя. Зростання ДБ обумовлено переважно необхідністю виконання державою своїх соціальних зобов'язань в умовах дефіциту бюджету, що обумовлює зростання соціальних видатків бюджету, соціальних стандартів та виплат, заробітної плати (перш за все в частині бюджетної сфери). Такі наслідки ДБ інтерпретувати однозначно як позитивні, на жаль, не можна. Адже, в українських реаліях зростання соціальних стандартів життя відбувається в значній мірі за рахунок зростання запозичень держави. Це лише загострює проблему боргової безпеки України в довгостроковій перспективі. Водночас, досвід розвинених держав свідчить, що запозичення держави можуть стати фактором економічного розвитку у разі спрямування їх на фінансування інвестиційних проєктів та створення робочих місць. Таким чином, ДБ в Україні, хоча і сприяє в певній мірі вирішенню поточних соціальних зобов'язань держави, проте в довгостроковій перспективі обумовлює її боргову залежність від кредиторів (так звана «кредитна пастка»). Можна констатувати, що динаміка ДБ напряду залежить від зміни основних

макроекономічних показників, а відтак ефективно управління ДБ повинно узгоджуватись з макроекономічною політикою держави.

Висновки і пропозиції. Використання державою позик зумовлено нестачею власних фінансових ресурсів. Державний борг України протягом 2006–2018 рр. в гривневому еквіваленті невпинно зростає (як в частині прямого, так і гарантованого державного боргу). І лише з 2019 р. вперше намітилась тенденція до його зменшення. Водночас в доларовому еквіваленті обсяг державного боргу в 2015 р. дещо знизився, що обумовлено знеціненням гривні. В структурі державного боргу понад 85% припадає на прямий державний борг. З 2014 р. в структурі державного боргу України переважає заборгованість перед зовнішніми кредиторами. Державний борг в розрахунку на одну особу в Україні у 2019 р. сягнув 47,4 тис. грн або 2,0 тис. дол. на особу. В структурі прямого зовнішнього державного боргу переважає заборгованість за цінними паперами на зовнішньому ринку (56,6% у 2019 р.) та позики, одержані від міжнародних фінансових організацій (31,4% у 2019 р.). Найбільшими кредиторами України є МВФ, МБРР, Європейське співтовариство. Відношення державного боргу до ВВП в Україні з 2014 р. перевищує визначений критичний рівень (60%).

Зростання державного боргу в значній мірі є фактором зниження рівня зайнятості населення та від'ємного природного приросту населення, адже є індикатором «бідності» держави. В Україні зростання державного боргу переважно обумовлено необхідністю виконання державою власних соціальних зобов'язань в умовах дефіциту державного бюджету, що лише загострює проблему боргової безпеки в довготривалій перспективі.

Значний обсяг державного боргу України не лише викликає занепокоєння, а й вимагає негайних структурних змін в економіці, подолання корупції, скорочення видатків бюджету та створення ефективної системи управління ним. Для реалізації поставлених завдань пріоритетним має стати визначення концептуальних засад вітчизняної боргової політики та законодавче закріплення обґрунтованої стратегії залучення позикових коштів та їх використання. Основними вихідними положеннями цієї стратегії мають бути:

- 1) розробка законодавчого забезпечення формування державного та гарантованого державою боргу;
- 2) збільшення частки боргу в національній валюті у загальній сумі державного і гарантованого державою боргу України до 70-80%;
- 3) надання переваги довгостроковому залученню позик задля

уникнення пікових навантажень при погашенні державних запозичень;

4) здійснення планування державної заборгованості на часовому інтервалі у декілька років, що дозволило б приймати рішення стосовно державних запозичень скоординовано і зважено;

5) здійснення жорсткого контролю цільового використання коштів суб'єктів господарювання, отриманих під державні гарантії;

6) переорієнтація державної боргової політики на фінансування розвитку експортних та високотехнологічних галузей національної економіки.

Таким чином, за рахунок пропонованих заходів можливе вдосконалення боргової політики держави, формування нових підходів до управління державним боргом як вагомим інструмента забезпечення не лише економічного, але і соціального розвитку.

1. Боргова статистика. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/borgova-politika> (дата звернення: 15.01.2020).
2. Гріненко А. Ю. Зростання державного боргу та зовнішніх запозичень – шлях до падіння рівня економічної безпеки в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2018. № 1. С. 7–10.
3. Доходи та умови життя: статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.01.2020).
4. Задорожний В. П. Удосконалення механізму управління державним боргом України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 3–26.
5. Каменська В. П. Напрями оптимізації системи управління державним боргом України. *Перспективні напрямки наукової думки*. 2011. № 3. С. 52–56.
6. Короленко С. М. Аналіз сутності та стану державного боргу. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2016. № 14. С. 131–137.
7. Королюк Т. О. Структурні ризики державного боргу та політика запобігання дефолту в Україні. *Академічний огляд*. 2016. № 2. С. 30–36.
8. Лисяк Л. В. Роль і значення державного боргу в грошово-кредитній та податковій політиці України. *Світ фінансів*. 2016. № 3. С. 16–26.
9. Населення та міграція: статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.01.2020).
10. Національні рахунки: статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.01.2020).
11. Ринок праці: статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 26.01.2020).
12. Сальникова Т. В. Державний борг України: оцінка та напрями підвищення ефективності управління. *Економічний вісник університету*. 2017. № 33(1). С. 385–394.
13. Соціальний захист: статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 28.01.2020).
14. *Бюджет України 2018* : статистичний зб. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 26.01.2020).
15. Шелест О. Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 710–715.

REFERENCES:

1. Borhova statystyka. Ministerstvo finansiv Ukrainy. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/borghova-politika> (data zvernennia: 15.01.2020).
2. Hrinenko A. Yu. Zrostannia derzhavnoho borhu ta zovnishnikh zapozychen – shliakh do padinnia rivnia ekonomichnoi bezpeky v Ukraini. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho*. 2018. № 1. S. 7–10.
3. Dokhody ta umovy zhyttia: statystychna informatsiia. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia: 20.01.2020).
4. Zadorozhnyi V. P. Udoshkonalennia mekhanizmu upravlinnia derzhavnym borhom Ukrainy. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2015. № 23. S. 3–26.
5. Kamenska V. P. Napriamy optymizatsii systemy upravlinnia derzhavnym borhom Ukrainy. *Perspektyvni napriamky naukovoi dumky*. 2011. № 3. S. 52–56.
6. Korolenko S. M. Analiz sutnosti ta stanu derzhavnoho borhu. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*. 2016. № 14. S. 131–137.
7. Koroliuk T. O. Strukturni ryzyky derzhavnoho borhu ta polityka zapobihannia defoltu v Ukraini. *Akademichnyi ohliad*. 2016. № 2. S. 30–36.
8. Lysiak L. V. Rol i znachennia derzhavnoho borhu v hroshovo-kredytnii ta podatkovii politytsi Ukrainy. *Svit finansiv*. 2016. № 3. S. 16–26.
9. Naselennia ta mihratsiia: statystychna informatsiia. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia: 20.01.2020).
10. Natsionalni rakhunky: statystychna informatsiia. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia: 25.01.2020).
11. Rynok pratsi: statystychna informatsiia. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia: 26.01.2020).
12. Salnykova T. V. Derzhavnyi borh Ukrainy: otsinka ta napriamy pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*. 2017. № 33(1). S. 385–394.
13. Sotsialnyi zakhyst: statystychna informatsiia. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia: 28.01.2020).
14. *Biudzhet Ukrainy 2018* : statystychnyi zb. Ministerstvo finansiv Ukrainy. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (data zvernennia: 26.01.2020).
15. Shelest O. L. Derzhavnyi borh Ukrainy: mekhanizm upravlinnia ta obsluhovuvannia. *Ekonomika i suspilstvo*. 2017. № 8. S. 710–715.

Yurchyk H. M., Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,
Yeher D. O., Senior Student
(National University of Water Management and Environmental Engineering, Rivne)

STATE DEBT: FORMATION TRENDS AND SOCIAL CONSEQUENCES IN UKRAINE

The article examines macroeconomic trends and structural features of public debt formation in Ukraine. During 2006–2018, the national debt of Ukraine has been growing steadily in UAH. And it is only in 2019 that there has been a tendency for its decrease for the first time. At the same time, in dollar terms, public debt fell slightly in 2015, driven by the depreciation of the UAH. In the structure of public debt, more than 85% falls on direct public debt. Since 2014, debt to external creditors has been predominant in the

structure of Ukraine's public debt. Public debt per person in Ukraine in 2019 reached 47.4 thousand UAH. or \$ 2,000 per person. The structure of direct external government debt is dominated by debt on the foreign market (56.6% in 2019) and loans from international financial institutions (31.4% in 2019). The largest creditors of Ukraine are the IMF, the IBRD, and the European Community. Public debt to GDP ratio in Ukraine since 2014 exceeds a certain critical level (60%). Social consequences of public debt in Ukraine have been identified. Increasing public debt is largely a factor in the decline in population employment and negative natural population growth, as it is an indicator of the state's "poverty". In Ukraine, the increase in public debt is mainly driven by the need for the state to fulfill its social obligations in a state budget deficit, which only aggravates the problem of debt security in the long run. The priority areas of public debt management in Ukraine to ensure positive social change should be: favoring long-term borrowing; implementation of debt planning; tight control over targeted use of funds; stimulating economic growth and investment activity.

Keywords: public debt; government debt policy; direct public debt; government guaranteed debt; social consequences of public debt.

Юрчик Г. Н., к.э.н., доцент,
Егерь Д. О., соискатель высшего образования первого
(бакалаврского) уровня
(Национальный университет водного хозяйства и природопользования,
г. Ровно)

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ: ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ И СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ В УКРАИНЕ

Исследованы макроэкономические тенденции и структурные особенности формирования государственного долга в Украине. Выявлены основные проблемы в сфере долговой политики Украины. Выявлено социальные последствия государственного долга в Украине. Определены стратегические приоритеты совершенствования национальной долговой политики в контексте обеспечения позитивных социальных изменений.

Ключевые слова: государственный долг; долговая политика государства; прямой государственный долг; гарантированный государством долг; социальные последствия государственного долга.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2020 р.